

rém se odkaz na „vědeckou pravdu“ stal hlavním kritériem jeho vykazatelnosti (na úkor „tradice“, „zdravého rozumu“, „srozumitelnosti“, „autority“, „správnosti“, „moralky“). V tomto etnometodologickém čtení není proces nahrazení „řemeslné“ a „znalecké“ pravdy otisků prstů „pravděpodobnostní“ a „vědeckou“ pravdou „genetických otisků“ vysvětlovaným dramatickým bodem obratu, nýbrž je ideálním materiálem pro analýzu vyjednávání toho, co a jak lze činit pro-všechny-praktické-účely vykazatelným v soudobé soudní praxi.

Abych se vrátil k výše položené otázce: ke kterému čtenáři kniha mluví, komu ji lze doporučit? Rozhodně bych ji doporučil všem čtenářům, kteří se zabývají sociologií vědy a technologií, pak také badatelům v oblasti sociologie práva, zejména soudnictví, a protože kniha v jistém smyslu pokračuje v Garfinkelově projektu etnometodologických studií práce, tak pochopitelně i všem těm, kdo mají zájem o etnometodologii v aplikované podobě. *Last, but not least*, patří kniha do dynamicky se rozvíjející oblasti sociologie zabývající se veřejným vykazováním a mechanismy vládnutí (governmentality) v demokratické společnosti, čímž se dostáváme opět k Foucaultovi.

Martin Hájek

Phil Hutchinson, Rupert Read, Wes Sharrock: *There is No Such Thing as a Social Science: In Defence of Peter Winch*
Aldershot, Burlington, VT, Ashgate 2008, 148 s.

Intenzivní debaty o povaze společenských věd tří britských autorů (filozofů, resp. sociologů) P. Hutchinsona, R. Reada a W. Sharrocka, spjatých přímo či nepřímě s akademickým světem v Manchesteru, vedly nakonec ke vzniku společné knihy. Ta je věnována Peteru Winchovi, jehož úvahy hrály

v těchto debatách nezastupitelnou roli. Práce vychází k padesátému výročí uveřejnění Winchovy stěžejní knihy *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii* (anglický originál: *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*. London: Routledge & Kegan Paul 1958; český překlad: Brno: CDK 2004). I když je recenzovaná publikace kolektivní prací, přesto jsou předkládané argumenty konzistentní. Vzájemný soulad mezi nimi si každý čtenář záhy uvědomí, neboť to, na čem se autoři shodují a co je podle nich esencí problémů točících se kolem společenských věd, je nejen definováno v samotném úvodu, ale připomíná se v každé ze čtyř kapitol. Kniha vychází jako další svazek ediční řady „Directions in Ethnomethodology and Conversation Analysis“.

Autoři se rozhodli podrobným způsobem předložit vlastní představu o charakteru a klíčových problémech společenských věd. Bránou k jejich práci jsou hlavní námitky, které se na Petera Winche snesly po uveřejnění jeho knihy a které se čas od času opakují. Právě přesvědčení, že jednotlivé Winchovy klíčové argumenty jsou mylně chápány, a kritika se tedy mívá účinkem, tvoří základní osu a strategii celé knihy. Jednotlivé kapitoly se systematicky věnují reinterpetaci Winchových argumentů, kritice jeho kritiků a přeformulování celého problému tak, aby byla patrná základní představa o společenských vědách, kterou zastával Winch a kterou obhajují i autoři knihy.

Knihu otevírá obsáhlý, avšak velmi přehledný úvod („The Legendary Peter Winch and the Myth of ‚Social Science‘“). První kapitola se věnuje (údajnému) Winchovi relativismu („Beyond Pluralism, Monism, Relativism, Realism etc.: Reassessing Peter Winch“). Následuje kapitola zaměřená na jeho pojetí jazyka a jazykových her („Winch and Linguistic Idealism“). Třetí kapitola se zabývá metodologií společenskovědních zkoumání („Seeing Things for Themselves: Winch, Ethnography, Ethnomethodology and Social Studies“) a knihu uzavírá kapi-

tola prezentující Winchovy názory, které souvisejí s jeho údajným „kulturním“ konzervativismem („Winch and Conservatism: The Question of Philosophical Quietism“).

Autoři brilantním způsobem interpretují jednotlivé stránky základního Winchova argumentu, tj. že pokud mluvíme o společenských vědách, pak se dopouštíme vážného nedorozumění. „Společenskovední zkoumání“ se totiž neliší od přírodních věd pouze svým obsahem, ale také tím, že každá snaha povýšit takové „zkoumání“ na vědu musí skončit zákonitě nezdarem, a to z principiálních důvodů. Tato „nemožnost společenských věd“ vyplyne na povrch tehdy, když objasníme to, co míníme *lidským jednáním* či *praxí a vysvětlením*.

Autoři se tedy spolu s Winchem domnívají, že problémy společenských věd jsou spojené s několika klíčovými problémy či nedorozuměními:

a) rozdíly mezi „pojmovými“ („conceptual“ – v návaznosti na terminologii samotného Winche) a „empirickými“ („empirical“) problémy nejsou zkrátka ve „společenských vědách“ dobře pochopeny;

b) hranice mezi „pojmovými“ problémy a empirickými výzkumy zasahují mnohem hlouběji do předpokládané „empirické“ oblasti, než si je většina společenských vědců vůbec schopna představit, a tato skutečnost má vliv na způsob, jakým od sebe odlišujeme „společenské vědy“ na jedné straně a „filozofii společenských věd“ na straně druhé;

c) díky tomu velmi často vznikají pokusy řešit zdánlivý empirický problém – takový, o kterém soudíme, že má skutečný faktický obsah. Tyto pokusy jsou však ve skutečnosti vedeny předsudky a jsou ve svých důsledcích zavádějící, a tak matou ty, kteří se snaží o řešení problému, ty, kteří hledají fakta, stejně tak jako nezávislé pozorovatele (podrobněji s. 18n.).

Pojmová versus empirická distinkce znamená, že se v případě lidského chování nenalézají *fakta*, ke kterým bychom pro-

střednictvím generalizace hledali (přírodní) *zákon*. Pozorujeme-li lidské chování, pak tak činíme proto, že už pro nás má nějaký význam – jinak bychom ho jako *lidské chování nerozpoznali*. Tj. fakta jsou už artikulovatelná v jazyce – to znamená, že už význam mají a tento význam je od svého kontextu neoddělitelný (s. 42). V případě nepochopení nějaké události nemůžeme použít analogii s *vědcem, který zkoumá objekt ve své laboratoři*, ale daleko raději příměr s *vědcem komunikujícím se svými kolegy*. To podle autorů recenzované knihy neznamená, že by Winch popíral empirický obsah společenskovedního zkoumání, jen se v mnohých případech nezdá, že by problémy těchto zkoumání mohly být vyřešeny nějakým faktuelním zjištěním. Nadto: empirický obsah společenskovedních zkoumání je podle něj nijak významně nepřibližuje přírodním vědám (s. 18). Společenské vědy nejsou tak podle Winche ničím jiným než špatnou filozofií.

Pokud nám jde o vysvětlování společenskovedních dějů – lidského chování obecně –, pak se tak nikdy neděje prostřednictvím teorie, kterou bychom testovali na lidském jednání a tímto způsobem ho interpretovali. V tom spočívá základní omyl, který se podle autorů jen prohlubuje, když chceme nedostatečnost našeho zkoumání přiblížit standardům přírodních věd, a v důsledku toho se snažíme o zlepšení teorie. Podle autorů nic z toho není třeba. V případě lidského jednání jde o to, že vystačíme s čistým *popisem*. Díváme-li se na jednání domorodců, už mu rozumíme a nepotřebujeme žádnou interpretaci. Rozumíme mu proto, že v případě takového rozumění jde spíše než o interpretaci o *porozumění pravidlu*. Pravidla a následování pravidel jsou pro lidské jednání konstitutivní. Autoři tedy navrhují nahradit interpretaci (pouhým) popisem v duchu wittgensteinovské parafráze „nehleďte interpretaci, hleďte adekvátní popis“.

Co podle autorů knihy Winch svým pojetím *následování pravidel* míní, není to,

že by v *následování pravidel* viděl novou teorii pro společenskou vědu (za což byl zhusta neprávem kritizován). Daleko lépe je si uvědomit, že *následování pravidla* je už vždy přítomné a aktivní v lidském jednání i v komunikaci, a „operuje“ tak neustále mezi námi (s. 36).

V dalších částech této pozoruhodné knihy se autoři snaží zbavit Winche stigmatu relativizmu a konzervativizmu (podle kritiků je Winchovo pojetí racionality vždy *interní* záležitostí každé kultury a údajný konzervativizmus tak pramení z toho, že každou kulturu dopředu vyjímá z možnosti sociální kritiky). Tato obvinění byla na Winche často směřována nejen ve spojitosti s jeho hlavní prací o ideji společenských věd, ale především v souvislosti s jeho slavným článkem „Porozumění primitivní společnosti“ („Understanding a Primitive Society.“ *American Philosophical Quarterly* 1 (4), 1964, s. 307–324), ve kterém polemizuje s prací Evans-Pritcharda o afrických Azandech. Autoři pečlivě reinterpretovali Winchovy názory, které lze shrnout následujícím způsobem: porozumět lidskému jednání znamená určit jeho povahu (tj. explikovat prostřednictvím popisu – zde se tedy opět jedná o rozdíl mezi „interpretací“ a „popisem“, jak jej chápou autoři recenzované knihy). Správný popis jednání je posouzením toho, co účastník děje sám říká (Správné je ptát se: „Znamená tato pozice hráče ofsajd?“ Tj. ptáme se tak, abychom porozuměli pravidlu a dokázali ho dále uplatnit.). Není tu žádný prostor pro další otázky jdoucí za tento popis; každé další „proč?“ je jen matoucí. To je základní rozdíl oproti přetrvávajícím postupům ve společenských vědách, kde se projevuje snaha o získání odpovědi na další „proč“ prostřednictvím srovnávání jednotlivých praxí napříč kulturami / sociálními realitami a snaha takováto „proč“ generalizovat.

Autoři zůstávají konzistentní v celé své práci a důsledně dodržují to, co vložili do samého názvu knihy. Zavrhuje samotné označení „společenské vědy“ (*social sci-*

ences) a nahrazují ho pojmem „společenská studia či zkoumání“ (*social studies*). Jak však na několika místech zdůrazňují (s. 16 a dále), nejde v jejich případě o nějaký druh postmoderní antivědeckosti. Společenská zkoumání jsou a zůstávají seriózní racionální činností hledající adekvátní popisy jednotlivých sociálních realit.

Autoři recenzované knihy se snaží prokázat, že Winch nebyl relativistou, nenavrhoval alternativní teorii např. k funkcionalizmu, ani nebyl idealistou či konzervativcem (s. 26 a odpovídající kapitoly). Výše uvedené závěry a rehabilitování Winchovy filozofie vede autory k obhajování etnometodologie, a to nikoli jako jakési nové „Grand Theory“ (to by bylo v přímém rozporu s tím, co autoři po celou dobu tvrdí), ale jako jakéhosi parciálně vhodného druhu syntézy, která může být v mnohých (nikoli však ve všech!) případech vhodným nástrojem pro pochopení společnosti. K použití je zejména tam, kde jsme zvyklí používat sociologii či antropologii. Jak už jsem však naznačil, autoři se varují toho, aby sklouzli do pozice, ve které by mohli být kritizováni za to, že namísto jedné teorie přijímají jinou.

V tomto bodě však lze vidět určité potíže: když autoři popisují problémy spojené s „přeteoretizovaností“ (s. 91), pak se na první pohled zdá, že směřují dvojí možný význam pojmu „teorie“. Na jedné straně lze mluvit o (1) *vědecké teorii*, a to tehdy, když se jedná o dostatečně systematický soubor přesvědčení, který umožňuje stanovovat hypotézy tak, aby bylo možné určit podmínky, za nichž by taková hypotéza nebo celý soubor přesvědčení byl, či nebyl platný. Na straně druhé ovšem můžeme mluvit o (2) *teorii v širším slova smyslu*. Toto pojetí se týká každého souboru přesvědčení, který je součástí hry na požadování a udávání důvodů. Domnívám se, že je možné věnovat se společenskovědním zkoumáním tak, abychom se účinně vyhnuli prvnímu druhu teorií (nebudeme zkrátka vyžadovat systematický soubor přesvědčení po-

dobný tým, která známe z věd přírodních), těžko se však můžeme vyhnout druhému typu teorií, pakliže chceme, aby nám bylo rozumět. Slogany, abychom se jen „dívali a nemysleli“ (Wittgenstein) či se „vrátili k věcem samým“ (fenomenologie) (s. 91), jistě nemohou znamenat odmítnutí teorie v druhém slova smyslu. Spíše bychom mohli tvrdit, že se pojetí teorie v druhém slova smyslu překrývá s tím, co autoři recenzované knihy chápou pod „adekvátním popisem“.

Jak poznamenávají Phil Hutchinson, Rupert Read a Wes Sharrock, Winchova kniha *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii* je knihou kontroverzní, ale jistě knihou, kterou není radno přehlédnout. Domnívám se, že totéž platí o knize, kterou se autoři rozhodli Winchovu filozofii revidovat a obhajovat. Ačkoli jejich příspěvek není v debatě o povaze společenských věd jistě posledním, rozhodně stojí za to se s ním seznámit.

Martin Paleček

Emanuel A. Schegloff: *Sequence Organization in Interaction. Volume 1. A Primer in Conversation Analysis*
Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Cambridge University Press 2007, 300 s.

Před třemi roky vyšla vůbec první samostatná monografie spoluzakladatele konverzační analýzy (KA) Emanuela A. Schegloffa. Jedná se v prvé řadě o text určený studentům KA, ale kniha bude jistě užitečná i všem ostatním badatelkám a badatelům, kteří analyzují rozhovory. Z názvu knihy je patrné, že má jít o první díl několikadílné práce, v níž by měly být systematicky vyloženy Schegloffovy poznatky, jichž se dobral po více než čtyřicetiletém analyzování rozhovorů a jež nepochybně vykrytalizovaly do výsledné podoby i díky jeho soustavné pedagogické činnosti.

Recenzovaná kniha nevznikla teprve před několika lety: sám Schegloff v rozhovoru, který se uskutečnil v Praze v roce 1996, o tomto textu mluví již jako o napsaném, dokončeném (viz S. Čmejrková, C. J. Prevignano. „On Conversation Analysis. An Interview with Emanuel A. Schegloff.“ Pp. 11–55 in C. L. Prevignano, Paul J. Thibault (eds.). *Discussing Conversation Analysis. The Work of Emanuel A. Schegloff*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins 1996). Původně měla být recenzovaná kniha jen kapitolou zamýšlené ucelené publikace o KA a o jejích metodologických postupech. Po dlouhých letech mají tedy čtenáři k dispozici alespoň část zamýšleného projektu a mohou se těšit na další díly tohoto monumentálního úvodu („a Primer“!) do KA. Ty by měly pojednávat např. o organizaci replik a jejich střídaní, organizaci oprav, organizaci výběru slov, organizaci celkové struktury interakce aj.

Základní stavební jednotkou většiny rozhovorů je podle Schegloffa „sekvence“. Sekvencí se nemyslí jen posloupnost replik tak, jak se rozhovory odvíjejí v reálném čase. „Sekvence“ je strukturální jednotkou, která je vymezena jednáním, jež je v ní uskutečňováno. Podle Schegloffa je výhodnější při analýze rozhovorů určovat „sekvence“ právě na základě tohoto kritéria, nikoli na základě témat, o nichž se hovoří: „(Z)načnou část promluv-v-interakci – nejspíš většinu z nich – je lepší spíše než s ohledem na jejich tematicnost analyzovat vzhledem k jednání, je lepší analyzovat to, co se provádí, než o čem to je.“ (s. 1). Dále je výhodné nemít předem stanovené druhy jednání a nesnažit se je pak najít v analyzovaných rozhovorech. Lepší je vyjít od pozorování toho, co mluvčí v analyzovaných rozhovorech vlastně dělají tím, co říkají. Tímto postupem můžeme, jakožto analytici, zjistit, že analyzovaní mluvčí dělají něco jiného, než bychom očekávali, že mohou něco (např. nabídnutí) dělat právě takto. Tento postup může analytiky dokonce dovést k objevení takového jednání, pro něž nemá